

Nowoczesne Systemy Zarządzania
Zeszyt 13 (2018), nr 1 (styczeń-marzec)
ISSN 1896-9380, s. 111-123

Modern Management Systems
Volume 13 (2018), No. 1 (January-March)
ISSN 1896-9380, pp. 111-123

Instytut Organizacji i Zarządzania
Wydział Cybernetyki
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

Institute of Organization and Management
Faculty of Cybernetics
Military University of Technology

Rachunkowość kreatywna a bezpieczeństwo informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym

The creative accounting and the security of informations contained in financial statements

Anna Kuczyńska-Cesarz

Wojskowa Akademia Techniczna
Wydział Cybernetyki

Streszczenie: W artykule przedstawiono rozważania dotyczące wpływu rachunkowości kreatywnej na bezpieczeństwo informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Podkreślono znaczenie działań zaliczanych do rachunkowości kreatywnej prowadzących do twórczych, zgodnych z obowiązującym prawem rozwiązań w zakresie rejestracji, ewidencji, przetwarzania i prezentacji zdarzeń gospodarczych zapewniających wiarygodność i rzetelność informacji ze sprawozdań finansowych. Wszelkie rozwiązania określane jako „upiększanie sprawozdań finansowych” przypisano do rachunkowości agresywnej i wskazano obszary ich wpływu na niezrzetelność danych sprawozdawczych. Omówiono także rolę rewizji finansowej w wykrywaniu nadużyć księgowych oraz wpływ dokumentacji rewizyjnej na decyzje inwestorów z otoczenia zewnętrznego organizacji. Zwrócono uwagę na zintegrowany system zapobiegania nadużyciom i rolę jego uczestników w zapewnieniu rzetelności informacyjnej sprawozdania finansowego.

Słowa kluczowe: rachunkowość kreatywna, rachunkowość agresywna, błąd księgowy, nieprawidłowości księgowo, rewizja finansowa, sprawozdanie finansowe.

Abstract: In the article the considerations concerning the influence of the creative accounting on security of the information included in the financial statement were presented. A significance of actions counted to the creative accounting which lead for creative, in accordance with the law, solutions in sphere of the registration, recording, processing and presentation of economic events ensuring the credibility and the accuracy of the informations from financial statements was emphasized. All solutions called “embellishing financial statements” were included in aggressive accounting and areas of their influence on the unreliability of statement’s data were indicated. A role of the financial search in the detection of areas of accountant abuse and an influence of revisory documentation on decisions of investors from the external environment of the organization were discussed.

Attention was directed to the integrated system of the prevention of abuse and role of its participants’ in providing for the reliability of information from financial statement.

Keywords: creative accounting, aggressive accounting, accounting error, accounting irregularities, financial search, financial statement.

Wstęp

Aktualną rzeczywistość gospodarczą cechuje stale rosnące zapotrzebowanie na informacje o sytuacji ekonomiczno-finansowej funkcjonujących organizacji. Źródłem wiarygodnych i rzetelnych danych o majątku, źródłach jego finansowania, o przychodach i kosztach oraz wynikach finansowych tych organizacji jest sprawozdanie finansowe. Stanowi ono finalny produkt systemu rachunkowości, który podlega regulacjom obowiązującego prawa bilansowego krajowego i międzynarodowego.

Z uwagi na fakt, że niektóre obszary z zakresu tworzenia indywidualnej polityki rachunkowości nie są w pełni doregulowane, zarządzający organizacjami poszukują nowych, korzystnych dla siebie rozwiązań, które nie zawsze są zgodne z nadrzędnymi zasadami rachunkowości. Działania takie w praktyce życia gospodarczego nazywa się „upiększaniem sprawozdań finansowych”, które przeprowadzane jest w ramach tzw. rachunkowości agresywnej, często utożsamianej z rachunkowością kreatywną.

Rachunkowość kreatywna wpływa na rzetelność i wiarygodność informacji sprawozdawczych, natomiast rachunkowość agresywna może zniekształcać faktyczny obraz sytuacji majątkowej i finansowej organizacji.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie problematyki związanej z „upiększaniem sprawozdań finansowych”, wpływem kreatywnej rachunkowości na rzetelność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym oraz rolę zewnętrznego audytu finansowego w zapewnieniu bezpieczeństwa informacji finansowych. Do realizacji sformułowanego celu wykorzystano m.in. następujące metody badawcze: studia literaturowe, analizę obowiązującego prawa, studium przypadku.

1. Zakres informacyjny sprawozdania finansowego i jego znaczenie dla odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych

Efekty funkcjonowania w organizacjach indywidualnych systemów rachunkowości ujęte są w ich sprawozdaniach finansowych traktowanych jako zbiór informacji o sytuacji ekonomiczno-finansowej. Listę podmiotów zobowiązanych do sporządzania sprawozdania finansowego, jego zakres, zasady i tryb sporządzania, zatwierdzania, ogłaszania i weryfikowania szczegółowo określa w gospodarce polskiej krajowe prawo bilansowe (ustawa o rachunkowości Dz.U. z 2017 poz. 2342) oraz prawo międzynarodowe tworzone przez Dyrektywy UE, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej (MSRF), Krajowe Standardy Rachunkowości (KSR), Krajowe Standardy Rewizji Finansowej (KSRF).

Zgodnie z art. 45 ustawy o rachunkowości sprawozdanie finansowe dla wszystkich jednostek objętych tą ustawą obejmuje bilans, rachunek zysków i strat oraz informację dodatkową. Ponadto jednostki, których sprawozdania finansowe

podlegają corocznej weryfikacji w ramach audytu zewnętrznego, zobowiązane są opracowywać rachunek przepływów pieniężnych i zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym. Każdy z wymienionych elementów składowych sprawozdania finansowego przedstawia inną wartość informacyjną.

Bilans jest zestawieniem majątku (aktywów) i źródeł jego finansowania (pasywów) na określony dzień i w określonej formie. Informacje w nim zawarte pozwalają ocenić sytuację majątkową i finansową jednostki.

Rachunek zysków i strat sporządzony zgodnie z prawem bilansowym w wersji porównawczej (ewidencja kosztów tylko w układzie rodzajowym lub w układzie mieszanym, czyli w układzie rodzajowym i według miejsc powstania) lub w wersji kalkulacyjnej (ewidencja kosztów tylko według miejsc powstania) stanowi podstawę do tworzenia procedury wyznaczania różnych kategorii wyniku finansowego w segmentach działalności operacyjnej, pozaoperacyjnej i finansowej, co w konsekwencji prowadzi do ustalenia wyniku ze sprzedaży, wyniku z działalności operacyjnej, wyniku brutto i wyniku netto.

Wynik finansowy traktowany jako główny miernik oceny prowadzonej działalności stanowi podstawę budowy licznych wskaźników stanowiących narzędzia dla zarządzających organizacjami do przeprowadzenia analiz, ocen, kontroli, planowania i podejmowania decyzji.

Zadaniem informacji dodatkowej jest umożliwienie prezentacji przez bilans i rachunek zysków i strat jasnej i rzetelnej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego za okres objęty sprawozdaniem finansowym.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym informuje o zmianach w okresie objętym sprawozdaniem w poszczególnych składnikach kapitału (funduszu) własnego ze zwróceniem uwagi na wykaz tytułów zwiększeń i zmniejszeń z uwzględnieniem zmian polityki (zasad) rachunkowości.

Celem sprawozdania z przepływów środków pieniężnych jest przedstawienie przepływów pieniężnych z uwzględnieniem źródeł pozyskania i tytułów zaangażowania środków pieniężnych w obszarach działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Prezentuje ono faktyczny stan środków pieniężnych, w posiadaniu których jest organizacja na dzień bilansowy, co pozwala na bezpośrednią ocenę jej płynności finansowej.

Pełen zakres elementów składowych wszystkich części sprawozdania finansowego różnych jednostek gospodarczych określa ustawa o rachunkowości w załącznikach 1-6 (Dz.U. z 2017 r. poz. 2342).

Zakres najistotniejszych informacji zawartych w poszczególnych elementach składowych sprawozdania finansowego przedstawiono na rys. 1 i 2. Na rysunkach podano także, do czego te informacje można wykorzystać. Rysunek 1 odnosi się do podstawowych elementów sprawozdania finansowego, tj. bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej, a rysunek 2 do pozostałych elementów (nieobowiązujących wszystkie jednostki), tj. rachunku przepływów pieniężnych i zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym.

WARTOŚĆ INFORMACYJNA SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO		
Bilans	Rachunek zysków i strat	Informacje dodatkowe
<ul style="list-style-type: none"> – wartość aktywów i pasywów; – struktura majątku i źródeł finansowania; – zmiany w aktywach i pasywach w okresie dwóch lat obrotowych 	<ul style="list-style-type: none"> – poziom i struktura kosztów rodzajowych; – poziom i struktura kosztów wg miejsc powstania; – zmiany poziomu i struktury kosztów w okresie dwóch lat obrotowych; – poziom i struktura przychodów; – zmiany poziomu i struktury kosztów w okresie dwóch lat obrotowych; – skala obciążeń z tytułu podatku dochodowego 	<ul style="list-style-type: none"> – stosowane metody wyceny aktywów, pasywów, przychodów i kosztów; – dokonywane w ciągu roku obrotowego zmiany polityki rachunkowości; – propozycje podziału zysku
Podstawa do:	Podstawa do:	Podstawa do:
<ul style="list-style-type: none"> • kształtowania regulacji prawnych; • klasyfikacji organizacji; • rozliczania działalności z US; • obligatoryjnej rewizji finansowej; • przeprowadzania analiz, ocen, kontroli planowania i podejmowania decyzji 	<ul style="list-style-type: none"> • kalkulacji kosztu jednostkowego; • ustalania cen; • wyboru procedury kształtowania wyniku finansowego; • przeprowadzania analiz, ocen, kontroli planowania i podejmowania decyzji 	<ul style="list-style-type: none"> • wiarygodnej i rzetelnej wyceny aktywów, pasywów, przychodów, kosztów i wyniku finansowego; • tworzenia sprawozdania finansowego zgodnie z wymaganiami prawa bilansowego; • zapewnienia porównywalności sprawozdań finansowych

Rys. 1. Wartość informacyjna podstawowych elementów składowych sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie własne

WARTOŚĆ INFORMACYJNA SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO	
Zestawienie zmian w kapitale własnym	Rachunek przepływów pieniężnych
<ul style="list-style-type: none"> – poziom kapitałów własnych; – zmiany składników kapitału własnego w okresie dwóch lat obrotowych; – skutki zmian elementów kapitału własnego z mocy prawa lub umowy spółki oraz innych zmian (aktualizacja, zmiana polityki rachunkowości, korekta błędów) 	<ul style="list-style-type: none"> – poziom rzeczywistych wpływów i wydatków środków pieniężnych w segmentach działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej; – zmiany kierunków wpływów i wydatkowania środków pieniężnych; – faktyczny stan środków pieniężnych na koniec roku obrotowego
Podstawa do:	Podstawa do:
<ul style="list-style-type: none"> • oceny źródeł tworzenia kapitałów stanowiących elementy składowe kapitałów własnych; • określenia trafności kierunków wydatkowania środków z poszczególnych kapitałów; • oceny możliwości samofinansowania 	<ul style="list-style-type: none"> • oceny kierunków wpływów i wydatków środków pieniężnych w trzech segmentach działalności; • weryfikacji źródeł zamrażających aktywa pieniężne: zapasy, rezerwy, należności, rozliczenia międzyokresowe kosztów; • analizy i kontroli płynności finansowej; • podejmowania krótko- i długoterminowych decyzji w zakresie usprawnienia płynności finansowej

Rys. 2. Wartość informacyjna pozostałych (nieobowiązujących wszystkie jednostki) elementów składowych sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie własne

2. Rachunkowość kreatywna i skutki jej stosowania w praktyce życia gospodarczego

Pojęcie kreatywnej rachunkowości jest różnie definiowane w literaturze przedmiotu. Jest ona kojarzona z „upiększaniem sprawozdań finansowych” w wyniku łamania wymogów nadrzędnych zasad rachunkowości i jednocześnie postrzegana jako kreatywne szukanie rozwiązań do prezentacji zdarzeń gospodarczych nieprecyzyjnie określonych w obowiązującym w danej gospodarce prawie w sposób z nim niekolidujący. Mając na uwadze powyższe, „rachunkowość kreatywna oznacza wykorzystanie takiego zakresu wolności przez producentów sprawozdań finansowych, który wynika z braku odpowiednich wzorów, standardów, reguł i procedur stanowiących podstawę podejmowania decyzji w ramach czterech głównych etapów tworzenia informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych – uznawania, wyceny, ujmowania i prezentacji. Wolność ta może zostać wykorzystana w dwojaki sposób: „zgodnie z duchem prawa” lub niezgodnie z prawem w celu wprowadzenia w błąd użytkowników” (Kutera et al., 2006, s. 31-32). W nawiązaniu do powyższej

definicji w praktyce życia gospodarczego funkcjonują zatem dwa pojęcia: rachunkowość kreatywna i rachunkowość agresywna.

Najtrafniejszą z licznych definicji rachunkowości kreatywnej wydaje się być ta podana przez P. Guta, według którego oznacza ona „prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentację zdarzeń gospodarczych przy zastosowaniu obowiązujących przepisów i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w tych przepisach wskazany, a który jest wynikiem pomysłowego, twórczego i niestandardowego zastosowania tych przepisów i zasad” (Gut, 2006, s. 10).

Definicję rachunkowości agresywnej podała G.K. Świdowska, według niej jest to „świadome, zamierzone i celowe prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych w sposób sprzeczny z przepisami lub przy niewłaściwie i tendencyjnie interpretowanych przepisach oraz zasadach rachunkowości, które może zaszkodzić użytkownikom informacji księgowych przez przedstawienie innej (lepszej lub gorszej) niż rzeczywista sytuacji ekonomicznej jednostki” (Świdowska, 2003, s. 100).

Z uwagi na to, że definicje obu rachunkowości używane są zamiennie, należy wyraźnie podkreślić, że wszelkie działania w obszarze indywidualnych systemów rachunkowości podmiotów gospodarczych prowadzące do oszustw księgowych należy wiązać z rachunkowością agresywną.

Oszustwa księgowe mogą być utożsamiane z wszelkimi manipulacjami, fałszowaniem lub zmianą zapisów księgowych lub dokumentów źródłowych, sprzeniewierzeniem zasobów majątkowych, zawłaszczeniem majątku jednostki, rejestrowaniem transakcji, które nie miały miejsca, celowym błędnym stosowaniem zasad rachunkowości (Oszustwo księgowe – *Encyklopedia...*). Oszustwa księgowe mogą dotyczyć manipulowania kosztami i przychodami, co ma bezpośredni wpływ na osiągnięte wyniki finansowe, jak również mogą mieć związek z nadużyciami w gospodarowaniu majątkiem trwałym i obrotowym, kształtowaniu poziomu zadłużenia czy wysokości kapitału własnego, które wpływają pośrednio na osiągnięte rezultaty z działalności.

Typowe techniki oszustw księgowych powodujące zafałszowanie sprawozdań finansowych przedstawiono na rysunku 3.

Oszustwa księgowe w zakresie kształtowania wyniku finansowego dotyczą najczęściej zawyżania przychodów oraz zaniżania kosztów. Powszechnym działaniem w tym zakresie jest nieprzestrzeganie nadrzędnej zasady rachunkowości, tj. zasady współmierności przychodów i kosztów, co w konsekwencji prowadzi do nieprawidłowego ujmowania w księgach rachunkowych przychodów (manipulowanie fakturoowaniem i ujęciem przychodów, np. sprzedaż nie nastąpiła, fikcyjne fakturowanie, sprzedaż warunkowa), a w zakresie kosztów nieuzasadnione ich aktywowanie, co wiąże się z rozliczaniem kosztów w czasie, jak również z błędną polityką tworzenia i rozwiązywania rezerw.

Nadużycia w gospodarowaniu majątkiem trwałym i obrotowym mogą dotyczyć podwyższania wartości majątku, kapitałów własnych i wyniku finansowego oraz obniżania poziomu rezerw na zobowiązania i stanu zobowiązań. Oszustwa księgowo mogą także polegać na działaniach odwrotnych do wymienionych, np. celowe zaniżenie wartości majątku przy zmianie właściciela.

Manipulowanie zadłużeniem polega głównie na zaniżaniu jego wartości, bowiem im wyższy poziom kapitałów własnych finansujących działalność jednostki, tym korzystniejszy jej odbiór przez otoczenie zewnętrzne. Na taki korzystny odbiór mogą wpływać także zafalszowania sprawozdań finansowych przez nieujawnienie informacji o sytuacjach zagrażających kontynuacji działalności. Symptomy manipulowania zobowiązaniami mogą się pojawić wówczas, gdy dokona się porównania księgowania na kontach rozrachunkowych z wpływami na rachunek bankowy (w tym samym czasie wpłaty powinny być zbieżne z ewidencją na kontach rozrachunków).

WYBRANE OSZUSTWA KSIĘGOWE			
Obszar kosztów i przychodów	Gospodarowanie majątkiem	Kształtowanie poziomu zadłużenia	Inne obszary
<ul style="list-style-type: none"> • niewłaściwe aktywowanie kosztów, • manipulacja odpisami amortyzacyjnymi, • manipulowanie przychodami, • nieuzasadnione tworzenie i rozwiązywanie rezerw i odpisów aktualizujących, • błędne szacowanie przychodów i usług długoterminowych, • wadliwa polityka w zakresie cen transferowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • zawyżanie wyceny, • brak lub niedoszacowanie odpisów aktualizujących należności, zapasy, aktywa finansowe, • wadliwa wycena należności i zapasów, • tendencyjna wycena udziałów i akcji własnych, • zawyżanie sumy bilansowej w wyniku wzajemnych transakcji odsprzedaży aktywów między jednostkami powiązаныmi. 	<ul style="list-style-type: none"> • błędna klasyfikacja rozrachunków, • celowe umarzanie zobowiązań, • zbyt wczesne wyksięgowywanie zobowiązań warunkowych, • brak doszacowania odsetek od należnych lub zaległych zobowiązań, • brak lub niedoszacowanie rezerw, • nieuzasadnione rozwiązywanie rezerw, • manipulowanie terminem płatności. 	<ul style="list-style-type: none"> • nieujawnianie lub podanie niepełnych informacji o: <ul style="list-style-type: none"> – zagrożeniu kontynuacji działania, – zobowiązaniach warunkowych, – udzielonych gwarancjach i poręczeniach, – zmianach w polityce rachunkowości, • niewłaściwe ujęcie i prezentacja leasingu.

Rys. 3. Wybrane oszustwa księgowo powodujące zafalszowania sprawozdań finansowych
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań literaturowych

Służby finansowo-księgowe funkcjonujące w organizacjach, jak również osoby lub jednostki dokonujące różnego rodzaju kontroli dysponują różnymi mechanizmami umożliwiającymi wykrycie nieprawidłowości księgowych lub przynajmniej zasygnalizowanie o możliwości ich wystąpienia.

Oszustw księgowych zniekształcających informacje o majątku, źródłach finansowania, przychodach i kosztach oraz wyniku finansowym jednostki nie można identyfikować z błędami zawartymi w księgach rachunkowych, które zdefiniowano w krajowym prawie bilansowym, KSR, MSR, MSRF.

Nieprawidłowości księgowe stanowiące błędy księgowe lub oszustwa księgowe zostały zdefiniowane w MSRF 240, w którym określono, że błąd oznacza niezamierzoną nieprawość sprawozdania finansowego, a oszustwo to zamierzone, pociągające za sobą kłamstwa działanie podjęte przez jednego lub kilku członków kierownictwa, osoby sprawujące nadzór nad jednostką, pracowników lub stronę trzecią, mające na celu uzyskanie nienależnej lub niezgodnej z prawem korzyści. Należy jednak zaznaczyć, że MSRF 240 narzuca na biegłego rewidenta obowiązek zajmowania się tylko tymi oszustwami, które powodują istotne zniekształcenie sprawozdania finansowego.

Problematyka poprawiania błędów księgowych i ujmowania ich w księgach rachunkowych ujęta jest w ustawie o rachunkowości (art. 22, 25, 54) oraz w KSR 7. Istotne unormowania w tym zakresie zawierają także MSR 1, 8, 10. We wskazanych regulacjach prawnych dokonano podziału błędów księgowych na istotne, nieistotne, wykryte przed zatwierdzeniem lub po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego, co ma znaczący wpływ na poprawne ich ujęcie w księgach rachunkowych oraz na rzetelność informacyjną sprawozdania finansowego.

Z uwagi na fakt, że wzrasta zapotrzebowanie na rzetelne i wiarygodne informacje pochodzące ze sprawozdań finansowych, istotne wydaje się poruszenie problematyki działań przyczyniających się do zapewnienia tej rzetelności i wiarygodności. Spośród wielu z nich można wymienić:

1. Działania w obszarze indywidualnych systemów rachunkowości, takie jak:
 - dokonywanie bieżących analiz danych z systemów finansowo-księgowych,
 - regularne przeprowadzanie inwentaryzacji i rozliczanie różnic inwentaryzacyjnych zgodnie z wymogami obowiązującego prawa,
 - umiejętne czytanie sprawozdań finansowych przez zarządzających,
 - tworzenie polityki rachunkowości zgodnie z literą prawa,
 - stosowanie przez służby finansowo-księgowe wymogów zawartych w Kodeksie etyki zawodowych księgowych.
2. Działania w zakresie kontroli wewnętrznej i audytu wewnętrznego:
 - dokonywanie szczegółowych analiz finansowych,
 - jasne określanie zakresów obowiązków i odpowiedzialności,
 - dokonywanie oceny systemu kontroli wewnętrznej przez audytorów wewnętrznych,
 - identyfikacja obszarów ryzyka.
3. Działania w obszarze legislacyjnym:
 - wykorzystywanie dyrektyw UE do weryfikacji prawa krajowego,
 - dostosowanie regulacji prawnych do wymogów zmieniającego się otoczenia organizacji,

- bieżąca aktualizacja obowiązujących aktów prawnych,
 - tworzenie nowych rozwiązań legislacyjnych (np. Jednolity Plik Kontrolny umożliwiający zabezpieczenie przed nieprawidłowościami księgowymi w gospodarce polskiej).
4. Działania w zakresie tworzenia w organizacjach postaw etycznych i budowanie atmosfery odpowiedzialności.
 5. Działania w zakresie rewizji finansowej dokonywanej przez biegłych rewidentów.

3. Rola rewizji finansowej w zapewnieniu bezpieczeństwa informacyjnego sprawozdań finansowych

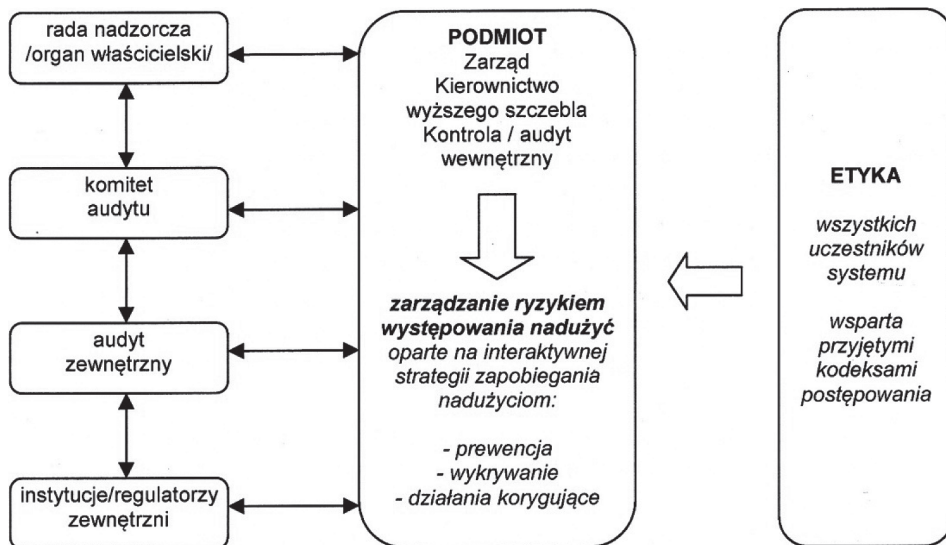
Szczegółowe informacje dotyczące miejsca rewizji finansowej w bezpieczeństwie obrotu gospodarczego, standaryzacji wymogów w zakresie audytu finansowego, zakresu rewizji finansowej w gospodarce polskiej, roli biegłego rewidenta w procedurze audytu finansowego oraz możliwości i barier rewizji finansowej w Polsce zawarte zostały w artykule autorki *Rewizja finansowa a bezpieczeństwo obrotu gospodarczego* (Kuczyńska-Cesarz, s. 279-290).

Analizując rolę rewizji finansowej w zapewnieniu bezpieczeństwa informacyjnego sprawozdań finansowych, należy wyraźnie podkreślić, że rolą biegłego rewidenta jest stwierdzenie, czy wszystkie elementy sprawozdania finansowego nie zawierają istotnego zniekształcenia sytuacji majątkowo-finansowej oraz wyniku finansowego jednostki za okres objęty badaniem. Zgodnie z MSRF 240 § 4 główną odpowiedzialność za wykrywanie i zapobieganie oszustwom księgowym ponoszą osoby nadzorujące jednostkę oraz jej kierownictwo.

Nad bezpieczeństwem informacyjnym sprawozdawczości finansowej w każdym przedsiębiorstwie powinien czuwać zintegrowany system zapobiegania nadużyciom obejmujący jednostki zarówno z jego otoczenia zewnętrznego, jak i wewnętrznego.

Kluczowe elementy zintegrowanego systemu zapobiegania nadużyciom przedstawiono na schemacie 1.

Współdziałanie wszystkich jednostek w ramach powyższego systemu może zapewnić bezpieczeństwo informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Podstawą tego systemu jest zarządzanie ryzykiem. Biegły rewident w ramach audytu zewnętrznego dąży do osiągnięcia jak najwyższego stopnia pewności (nie absolutnego) o wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Z uwagi na fakt, że każdej rewizji finansowej towarzyszy ryzyko niewykrycia niektórych istotnych nieprawidłowości wpływających na zniekształcenie sprawozdania finansowego (MSRF 240 § 5 – ryzyko badania), z całą pewnością można stwierdzić, że biegłego rewidenta można uznać za pierwszego zewnętrznego weryfikatora tych nieprawidłowości.

Schemat 1. Zintegrowany system zapobiegania nadużyciom

Źródło: Kutera, 2016, s. 166

Opinia biegłego rewidenta, będąca elementem składowym sprawozdania z badania, pełni niezwykle istotną rolę w zapewnieniu wiarygodności informacyjnej sprawozdania finansowego. Taka opinia może być bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami lub negatywna. Biegły może także odmówić wydania opinii.

Opinia bez zastrzeżeń potwierdza rzetelność i zgodność z prawem obrazu badanej jednostki i jednocześnie stanowi potwierdzenie kontynuacji działalności przynajmniej na najbliższy rok obrotowy. W opinii z zastrzeżeniem biegły rewident wskazuje te części sprawozdania finansowego, które zostały sporządzone nierzetelnie. W opinii negatywnej biegły wyraża swoje obawy do części lub całości sprawozdania finansowego. Z odmową wydania opinii w praktyce życia gospodarczego spotykamy się bardzo rzadko, a wynika ona najczęściej z braku udostępnienia biegłemu rewidentowi dokumentacji przedsiębiorstwa umożliwiającej przeprowadzenie badania.

Z problematyką roli i znaczenia dla przedsiębiorstwa i jego otoczenia zewnętrznego opinii wydanej przez biegłego rewidenta można się spotkać między innymi w dokumentach:

- Komisji Nadzoru Finansowego – raport z 2013 r. – dotyczy zgodności sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych z MSRF;
- Rady Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (IAASB) – raport z 2012 r. – dotyczy zwiększenia wartości opinii dla użytkowników;
- Komisji Europejskiej – Zielona księga z 2010 r. nt. *Rola audytora i struktury rynku audytowego* – dotyczy umieszczenia w opinii wyraźnego stwierdzenia

nia biegłego co do zasadności kontynuacji działania oraz dodatkowych komentarzy pozwalających zrozumieć sprawozdanie finansowe;

- Międzynarodowej Organizacji Komisji Papierów Wartościowych (IOSCO) – dokument z 2009 r. – dotyczy ulepszenia opinii w celu ograniczenia rozbieżności między otoczeniem użytkowników a rzeczywistością.

Zakres dokumentacji rewizyjnej z badania sprawozdań finansowych regulują przepisy prawa, które są stale aktualizowane. Ostatnia zmiana ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1089), wdrażająca dyrektywę europejską 2014/56/UE, w art. 83 zobowiązuje biegłego rewidenta do sporządzenia sprawozdania z badania, którego elementem składowym jest właśnie opinia. Ponadto w powyższym akcie prawnym nałożono na biegłego rewidenta obowiązek zamieszczania szczegółowych opinii, objaśnień, oświadczeń, uzasadnień i informacji, dzięki którym można uznać wiarygodność informacyjną sprawozdania finansowego za pewną.

Jak już wcześniej wspomniano, opinia bez zastrzeżeń jest potwierdzeniem wiarygodności informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym, a jednocześnie stanowi istotny sygnał dla inwestorów na rynku kapitałowym o braku zagrożenia kontynuacji działalności przedsiębiorstwa. O symptomach zagrożenia kontynuacji działalności małych i średnich jednostek traktuje MSRF 570 § A2 (*Przewodnik...*, 2013, s. 173-183). W polskim prawie bilansowym nie ujęto konkretnych przypadków wskazujących na takie zagrożenia. W Krajowych Standardach Rachunkowości (KSR) także brakuje regulacji dotyczących zagrożeń kontynuacji działania.

W MSRF 570 wyróżniono finansowe, operacyjne i pozostałe symptomy zagrażające kontynuacji działania. Symptomy finansowe może dostrzec biegły rewident, dokonując szczegółowej analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej, której wyniki z dokładnym opisem zamieszczone są w sprawozdaniu z badania.

Wybranymi zdarzeniami i uwarunkowaniami będącymi finansowymi symptomami zagrożenia kontynuacji działalności według MSRF 570 są:

- ujemne przepływy środków pieniężnych wykazane w sprawozdaniach finansowych za okresy przeszłe lub przyszłe,
- niekorzystne kształtowanie się kluczowych wskaźników finansowych,
- istotne straty operacyjne lub znacząca utrata wartości aktywów generujących przepływy pieniężne,
- niemożliwość terminowego regulowania zobowiązań.

Symptomy operacyjne i pozostałe dotyczą przykładowo takich sytuacji jak: utrata rynku, klienta, niedobór surowców, trudności z siłą roboczą, toczące się postępowania sądowe lub administracyjne, brak ubezpieczenia od skutków katastrof, niekorzystne zmiany w prawie lub polityce rządu.

Podsumowując, ustawowe wymogi prawa krajowego i międzynarodowego, działania licznych organizacji w Polsce i na świecie wspomagających biegłych rewidentów w rzetelnym wykonywaniu zadań z zakresu audytu finansowego, sprawnie funkcjonujący zintegrowany system zapobiegania nadużyciom w przedsiębiorstwach

zapewniają bezpieczeństwo informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych. O jakości tego bezpieczeństwa decydują wszyscy uczestnicy zintegrowanego systemu zapobiegania nadużyciom, twórcy obowiązującego prawa, rząd, organizacje wspomagające, pracownicy komórek finansowo-księgowych, odbiorcy informacji ze sprawozdań finansowych.

Podsumowanie

Z przedstawionych rozważań wynikają następujące wnioski:

1. Produktem finalnym systemów rachunkowości funkcjonujących w licznych organizacjach w gospodarce polskiej jest sprawozdanie finansowe dostarczające rzetelnych i wiarygodnych informacji zarówno dla zarządzających, jak i dla ich otoczenia zewnętrznego.
2. W ramach głównego nurtu rachunkowości można wyróżnić rachunkowość kreatywną szukającą twórczych rozwiązań w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z obowiązującym prawem oraz agresywną kojarzoną z nieprawidłowościami księgowymi.
3. W aktualnej rzeczywistości gospodarczej trudno ustalić granicę między rachunkowością kreatywną a rachunkowością agresywną. „Upiększanie sytuacji gospodarczej” jednostki może być wynikiem twórczego interpretowania zasad rachunkowości lub niewłaściwego i tendencyjnego ich stosowania.
4. W oparciu o sprawozdanie finansowe w ramach przeprowadzonej rewizji finansowej można wskazać wiele obszarów nieprawidłowości księgowych i technik ich popełniania. Jednak celem badania sprawozdań finansowych nie jest identyfikacja oszustw księgowych.
5. Obecnie podstawowe techniki przeciwdziałania nieprawidłowościom księgowym bazują na analizie danych z systemów finansowo-księgowych oraz na umiejętnym czytaniu sprawozdań finansowych przez zarządzających.
6. Tworzenie zintegrowanych systemów zapobiegających nadużyciom pozwala zapewnić bezpieczeństwo organizacjom, w tym bezpieczeństwo informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych.
7. Podstawą zintegrowanego systemu zapobiegającego nadużyciom jest zarządzanie ryzykiem finansowym, za które odpowiadają: rada nadzorcza, komitet audytu, audyt zewnętrzny, kierownictwo jednostki i audyt wewnętrzny, jak również wszyscy zatrudnieni w danej organizacji realizujący przydzielone im zadania w ramach wykonywania obowiązków służbowych.
8. Biegli rewidenci dokonują pierwszej weryfikacji nieprawidłowości księgowych. W wydanej opinii z przeprowadzonego audytu stwierdzają rzetelność, lub nie, informacyjną sprawozdań finansowych. Opinia bez zastrzeżeń gwarantuje zgodność sprawozdania finansowego z obowiązują-

jącym prawem i wiarygodność informacji finansowych oraz daje „zielone światło” do podejmowania decyzji inwestycyjnych.

9. Procesy legislacyjne nadające kształt systemowi rachunkowości w Polsce nie nadążają za zmieniającą się rzeczywistością gospodarczą, stąd wiele organizacji podejmuje pozytywne lub negatywne działania w obszarze rachunkowości kreatywnej i agresywnej.
10. W walce z nadużyciami księgowymi ważną rolę odgrywa etyka księgowych, kontrolerów, audytorów, członków rad nadzorczych, zarządzających.
11. Oszustwa księgowe wpływające na ostateczny kształt informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym zwykle wychodzą na jaw, choć czasem dzieje się to zbyt późno i trudno je ukryć w działaniach określanych jako „upiększanie sprawozdań finansowych”.

BIBLIOGRAFIA

- [1] GOŁĘBIEWSKI G., TŁACZAŁA A., 2009, *Analiza finansowa w teorii i praktyce*, DIFIN, Warszawa.
- [2] KUCZYŃSKA-CESARZ A., 2017, *Rewizja finansowa a bezpieczeństwo obrotu gospodarczego*, [w:] *Praktyczne uwarunkowania bezpieczeństwa europejskiego*, B. Jagusiak, K. Karski (red.), WAT, Warszawa.
- [3] KUTERA M., 2016, *Nadużycia finansowe – wykrywanie i zapobieganie*, Difin, Warszawa.
- [4] KUTERA M., HOŁDA A., SURDYKOWSKA S., 2006, *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa.
- [5] *Oszustwo księgowe – Encyklopedia zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Oszustwo_ksi%C4%99gowe [1.12.2017].
- [6] *Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek, tom 2 – Wskaźniki praktyczne*, wydanie III, 2013, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa, <http://www.kibr.org.pl>.
- [7] ŚWIDERSKA G.K., 2003, *Zmiany w prawie gospodarczym a kreatywna rachunkowość*, [w:] *Rewizja finansowa a zmiany w prawie gospodarczym*, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa.